DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-3

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ СІМЕЙНОГО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Бойко Андрій Володимирович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014, Україна

Вступ

Сучасна державна політика у сфері охорони дитинства має бути спрямована не лише на надання дитині формального правового статусу, а насамперед на забезпечення її права жити і виховуватися у безпечному сімейному або максимально наближеному до сімейного середовищі.

Усиновлення традиційно розглядається як найбільш повна та стабільна форма сімейного влаштування дитини, оскільки внаслідок його здійснення між усиновлювачем і дитиною виникають правовідносини, прирівняні до відносин між біологічними батьками та дітьми. Воно забезпечує дитині не лише належні умови проживання і виховання, а й постійне сімейне середовище, емоційну підтримку та відчуття приналежності до родини. Водночас усиновлення не є єдиним правовим механізмом реалізації права дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, на сімейне виховання. Законодавство України передбачає також встановлення опіки чи піклування, влаштування дитини до прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу, а також застосування патронату над дитиною. Кожна із зазначених форм має власну правову природу, порядок запровадження, строк дії та обсяг прав і обов'язків осіб, які здійснюють виховання дитини. Вибір конкретного механізму повинен ґрунтуватися передусім на найкращих інтересах дитини, її віці, стані здоров'я, наявності братів і сестер, життєвому досвіді та можливості повернення до біологічної сім'ї. Отже, сучасна система сімейного влаштування охоплює взаємопов'язані постійні й тимчасові форми, вибір яких має ґрунтуватися на найкращих інтересах дитини.

Збройна агресія російської федерації, що триває на території України, призвела до значного збільшення кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування або втратили зв'язок зі своїми сім'ями. Ми погоджуємося з тими авторами, які вважають, що у таких умовах особливої актуальності набувають питання правового регулювання усиновлення та тимчасового влаштування дітей, що є важливими механізмами забезпечення реалізації права дитини на виховання в сім'ї загалом[81].

В умовах дії воєнного стану система захисту прав дітей в Україні функціонує в умовах безпрецедентних викликів, що зумовлені наслідками збройної агресії. Перед державою постає необхідність одночасного вирішення комплексу правових, організаційних та соціальних проблем, пов'язаних зі збільшенням кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Особливої актуальності набувають питання своєчасного встановлення правового статусу таких дітей, забезпечення належної перевірки обставин втрати батьківського піклування та захисту їхніх законних прав і інтересів.

Право кожної дитини на виховання в сімейному середовищі належить до основоположних засад сучасної державної політики у сфері охорони дитинства, що передбачено Конституцією України[82]. Сім'єю є об'єднання осіб, що ґрунтується на шлюбі, кровному спорідненні, усиновленні чи інших формах взяття дітей на виховання, а також на інших підставах, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, і яке пов'язує своїх членів спільністю життя та інтимних стосунків, а також взаємними правами і обов'язками[83]. На думку професора Ю. С. Червоного, у юридичному розумінні сім'я є історично визначеною організованою спільністю, пов'язаною взаємними правами та обов'язками, які випливають зі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, взяття дітей на виховання[84]. На нашу думку, сім'я є природним і найбільш сприятливим середовищем для фізичного, інтелектуального, морального й емоційного розвитку дитини, оскільки забезпечує їй догляд, безпеку, стабільність, приналежність та постійну емоційну підтримку. Відповідно влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, має бути спрямоване передусім на створення для них умов, максимально наближених до повноцінного сімейного життя.

---

[81] Мирза С. С. Окремі питання усиновлення та тимчасового влаштування дітей у період воєнного стану. *Особливості регулювання приватно-правових відносин в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 186.

[82] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 20.05.2026).

[83] Лозова Г. О. Законодавче визначення сім'ї та шлюбу. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права.* 2006. № 1 (17). С. 120.

[84] Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2004. С. 293.

Міжнародно-правовою основою забезпечення права дитини на сімейне виховання є положення Конвенції ООН про права дитини 1989 року (далі – Конвенція)[85]. У преамбулі Конвенції наголошено, що для повного і гармонійного розвитку особистості дитина повинна зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння. Відповідно до статті 20 Конвенції дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення чи в найкращих інтересах якої не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу з боку держави[86]. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити такій дитині альтернативний догляд, до якого можуть належати передача на виховання, усиновлення або, за необхідності, влаштування до відповідних установ. При цьому під час вибору конкретної форми влаштування повинні враховуватися наступність виховання дитини, її етнічне, релігійне, культурне та мовне походження, а також потреба у збереженні сталих сімейних і соціальних зв'язків. Отже, Конвенція вимагає забезпечувати дитині альтернативний догляд з урахуванням її індивідуальних потреб, походження та сталих сімейних зв'язків.

Центральне місце у міжнародному та національному механізмі захисту прав дітей посідає принцип забезпечення найкращих інтересів дитини. Його зміст набагато ширший, оскільки охоплює не лише право на захист уже наявного інтересу, а й обов'язок держави, батьків, судів та інших суб'єктів активно формувати такі умови, за яких розвиток дитини буде максимально сприятливим[87, 88]. Вітчизняні дослідники приділяють значну увагу розвитку принципу найкращих інтересів дитини як фундаментальної засади сімейного права та правозастосовної діяльності[89, 90, 91]. Так, А. Белікова обґрунтовує, що зазначений принцип має розглядатися не лише як міжнародно-правовий стандарт,

---

[85] Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[86] Там само.

[87] Там само.

[88] Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14 (дата звернення: 20.05.2026).

[89] Белікова А. Принцип «найкращих інтересів дитини» у практиці Верховного Суду крізь призму рішень ЄСПЛ щодо України. *New Ukrainian Law*. 2025. № 1. С. 146. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.18

[90] Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України: дис. д-ра філософії : 081 Право / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2025. С. 117.

[91] Меркун А. А., Болдирева В. М. Реформування законодавства про усиновлення в Україні у контексті воєнних реалій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 141. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.22

а й як безпосередній критерій оцінки законності й обґрунтованості судових рішень у сімейних спорах, що формується під впливом практики Європейського суду з прав людини та Верховного Суду України. На думку дослідниці, визначення найкращих інтересів дитини потребує комплексного врахування індивідуальних потреб дитини, її віку, сімейних зв'язків, психологічного стану та можливості забезпечення стабільного й безпечного середовища для розвитку. Водночас сучасні наукові дослідження у сфері усиновлення та інших сімейних форм виховання акцентують увагу на тому, що реалізація цього принципу в умовах воєнного стану набуває особливого значення, оскільки будь-які рішення щодо сімейного влаштування дітей повинні ґрунтуватися на індивідуальній оцінці їхніх потреб, збереженні сімейних зв'язків, якщо це не суперечить безпеці дитини, та забезпеченні сталого сімейного середовища[92]. Саме тому принцип найкращих інтересів дитини сьогодні розглядається не лише як загальна декларативна засада, а як універсальний правовий критерій, що визначає зміст діяльності органів державної влади, судів і органів опіки та піклування при вирішенні всіх питань, пов'язаних із захистом прав дитини. Подібного підходу дотримується А. А. Сівчук, пов'язуючи реалізацію цього принципу з пріоритетним урахуванням індивідуальних потреб дитини під час прийняття будь-яких рішень щодо неї[93].

На нашу думку, принцип найкращих інтересів дитини слід розглядати як міжгалузевий правовий принцип, який визначає не лише зміст сімейно-правового регулювання, а й межі дискреційних повноважень органів державної влади під час прийняття рішень щодо сімейного влаштування дітей. В умовах воєнного стану його значення посилюється, оскільки саме цей принцип забезпечує баланс між необхідністю оперативного захисту дитини та дотриманням її фундаментальних прав.

У практичному вимірі принцип найкращих інтересів дитини вимагає індивідуальної оцінки її віку, стану здоров'я, рівня розвитку, сімейної історії, особистих прив'язаностей, думки, можливості повернення до біологічної сім'ї та здатності майбутніх вихователів забезпечити безпечні й стабільні умови життя. Особливе значення мають збереження зв'язків між братами і сестрами, недопущення багаторазового переміщення дитини та мінімізація її перебування в інституційному закладі.

---

[92] Белікова А. Принцип «найкращих інтересів дитини» у практиці Верховного Суду крізь призму рішень ЄСПЛ щодо України. *New Ukrainian Law*. 2025. № 1. С. 147. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.18

[93] Сівчук А. А. Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини: міжнародно-правові засади, національне регулювання та судова практика. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 22. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19967149

Збройна агресія російської федерації проти України істотно загострила проблеми захисту дітей, які залишилися без належного батьківського піклування. Воєнні дії, тимчасова окупація територій, масове переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури спричинили численні випадки загибелі, зникнення безвісти, полону та вимушеного розлучення батьків із дітьми. Частина дітей була евакуйована в межах України або за кордон, тоді як місцезнаходження їхніх батьків чи законних представників залишалося невідомим. За таких обставин встановлення правового статусу дитини ускладнюється відсутністю документів, обмеженим доступом до державних реєстрів та неможливістю отримати достовірну інформацію з тимчасово окупованих територій.

Водночас сам факт евакуації, втрати зв'язку з батьками або перебування дитини без супроводу дорослих не може автоматично вважатися достатньою підставою для надання їй статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування. Перед прийняттям остаточного рішення держава повинна вжити всіх можливих заходів для розшуку батьків, родичів та інших осіб, з якими дитина має сталі сімейні зв'язки. Особливої обережності потребують випадки, коли батьки перебувають на тимчасово окупованій території, у полоні, вважаються зниклими безвісти або тимчасово не можуть виконувати свої обов'язки через обставини, пов'язані з війною. У таких ситуаціях пріоритетного значення набувають тимчасові та гнучкі форми влаштування, які забезпечують безпеку дитини та водночас зберігають можливість її подальшого возз'єднання з біологічною сім'єю. Указані обставини зумовили необхідність адаптації процедур сімейного влаштування до умов воєнного стану без зниження гарантій перевірки правового статусу дитини та кандидатів.

За таких умов особливого значення набуває комплексний науковий аналіз сучасних механізмів сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Метою цього дослідження є визначення правової природи та особливостей основних форм сімейного влаштування дітей в Україні, аналіз законодавчих змін, запроваджених у відповідь на виклики воєнного стану, а також оцінка ефективності їх практичної реалізації. Досягнення поставленої мети передбачає характеристику усиновлення, опіки та піклування, прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, патронату й інших сучасних механізмів захисту дитини, дослідження цифровізації відповідних процедур, а також виявлення проблем, що виникають у діяльності органів опіки та піклування, служб у справах дітей і територіальних громад. Окрему увагу доцільно приділити новітнім перехідним і допоміжним механізмам, спрямованим

на якнайшвидше переміщення дитини з інституційного закладу до сімейного середовища, забезпечення її адаптації, психологічного супроводу та збереження родинних зв'язків. Результатом дослідження має стати формулювання пропозицій щодо подальшого вдосконалення законодавства і практики його застосування відповідно до принципу найкращих інтересів дитини та міжнародних стандартів у сфері охорони дитинства.

1 Поняття та система механізмів сімейного влаштування дітей

Система сімейного влаштування дітей охоплює юридичні форми прийняття дитини до сім'ї, а також організаційні, соціальні та цифрові інструменти, що забезпечують підготовку й супровід відповідних рішень. Відповідно до положень Конвенції ООН про права дитини, дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення чи в найкращих інтересах якої не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу з боку держави[94]. Реалізація цього права передбачає створення цілісної системи механізмів, здатних забезпечити не лише фізичний догляд за дитиною, а й стабільність її життєвого середовища, емоційну безпеку, збереження родинних зв'язків та належні умови для повноцінного розвитку.

Поняття «механізми сімейного влаштування дітей» доцільно розглядати у широкому значенні. Воно охоплює як передбачені законодавством юридичні форми передачі дитини на виховання до сім'ї, так і організаційні, соціальні та цифрові інструменти, які забезпечують виявлення дитини, встановлення її правового статусу, облік, пошук родичів або потенційної сім'ї, супровід процесу влаштування та подальший контроль за дотриманням її прав. Водночас зазначені складові необхідно чітко розмежовувати, оскільки не кожний інструмент державної допомоги дитині є самостійною формою її сімейного влаштування.

Найбільш повною та стабільною формою сімейного влаштування є усиновлення. Відповідно до чинного законодавства, усиновлення являє собою прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду[95]. Унаслідок усинов-

[94] Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[95] Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради* України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

лення між дитиною та усиновлювачем виникають особисті немайнові й майнові права та обов'язки, прирівняні до правовідносин між біологічними батьками і дітьми. Саме тому усиновлення необхідно віднести до постійної форми сімейного влаштування, яка забезпечує дитині юридичну належність до нової сім'ї, сталість виховання та довготривалу сімейну підтримку.

Поряд з усиновленням законодавство України передбачає сімейні форми виховання дітей, до яких належать опіка та піклування, прийомна сім'я і дитячий будинок сімейного типу. Встановлення опіки або піклування спрямоване на забезпечення особистих і майнових прав дитини, яка залишилася без батьківського піклування[96]. Опіка встановлюється над малолітньою, а піклування – над неповнолітньою дитиною. Ці форми спрямовані на забезпечення її особистих і майнових прав, не припиняють правового зв'язку з біологічною сім'єю та можуть мати тимчасовий характер.

Прийомна сім'я є сім'єю або окремою особою, яка добровільно бере на виховання та спільне проживання дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. Основною метою такої форми є забезпечення дитині сімейного виховання у випадках, коли вона з певних життєвих обставин не може виховуватися у своїй родині. Водночас прийомні батьки не набувають правового статусу усиновлювачів, а держава зберігає обов'язок здійснювати соціальний супровід такої сім'ї, надавати їй відповідну допомогу та контролювати дотримання прав влаштованих дітей. У контексті нашого дослідження цікавою є позиція Г. М. Бевз, яка у своєму науковому доробку розглядає прийомну сім'ю одночасно як малу групу, де індивідуальний досвід кожного визначає нормативи та спрямованість її функціонування і як соціальний інститут, що покликаний здійснювати санкціоновану суспільством функцію догляду та соціалізації дитини, позбавленої опіки біологічних батьків[97].

Дитячий будинок сімейного типу також належить до сімейних форм виховання, однак відрізняється від прийомної сім'ї насамперед кількістю дітей, які можуть бути влаштовані на спільне проживання та виховання. Значення цієї форми особливо посилюється у випадках необхідності одночасного влаштування братів і сестер, які за загальним правилом не повинні бути роз'єднані. Дитячий будинок сімейного типу дає можливість забезпечити дітям тривале проживання в умовах, наближених

[96] Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.05.2026).

[97] Бевз Г. М. Соціально-психологічні чинники виникнення та розвитку прийомного батьківства : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2002. С. 17–18.

до звичайного сімейного середовища, зберегти родинні зв'язки між ними та уникнути направлення до інституційних закладів. У сучасній юридичній науці є думка, що дитячий будинок сімейного типу має значні переваги порівняно з будь-яким іншим державним інститутом, тому що у виховному закладі дитина знаходиться лише певний час, а вихователі, як правило, зайняті лише окремими аспектами виховання[98].

Окрему групу становлять тимчасові сімейні механізми, до яких доцільно віднести патронат над дитиною, тимчасове влаштування, а також встановлення опіки чи піклування з подальшим усиновленням. Їхньою спільною ознакою є те, що вони застосовуються на визначений період та спрямовані на невідкладне забезпечення безпеки дитини до прийняття остаточного рішення щодо її подальшої долі.

Патронат над дитиною є професійною соціальною послугою з тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини, яка через складні життєві обставини не може проживати з батьками. Його метою є забезпечення безпеки дитини, робота з біологічною сім'єю та визначення подальшої форми влаштування. Ми погоджуємося з тим, що головною метою перебування дитини у сім'ї патронатного вихователя є забезпечення захисту її прав у період складних життєвих обставин що пов'язані з тимчасовою неможливістю проживання разом з батьками[99].

Тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої зі своєю сім'єю, здійснюється службою у справах дітей та органами Національної поліції за місцем її виявлення. Основною метою такого влаштування є невідкладне забезпечення безпеки, догляду та належних умов проживання дитини до встановлення її правового статусу, з'ясування місцезнаходження батьків або родичів та прийняття рішення щодо постійної чи довготривалої форми виховання.

Тимчасове влаштування має особливо важливе значення в умовах війни, оскільки сам факт втрати зв'язку з батьками, евакуації або перебування дитини без супроводу дорослих не завжди свідчить про її сирітство. У таких випадках необхідно провести перевірку обставин, з'ясувати, чи живі батьки дитини, чи не перебувають вони на тимчасово окупованій території, у полоні, лікувальному закладі або в розшуку, а також установити наявність родичів, здатних забезпечити належний догляд.

[98] Свіжа О. О. Дитячий будинок сімейного типу в системі видів улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. *Форум права*. 2011. № 1. С. 865.

[99] Фатах А. А. Особливості та порядок здійснення патронату над дитиною. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*. Sydney, 2022. С. 91.

Відсутність достовірних документів та складність отримання інформації з територій, де ведуться бойові дії, унеможливлюють автоматичне прийняття рішення про усиновлення та зумовлюють потребу у використанні гнучких тимчасових механізмів.

До новітніх перехідних механізмів необхідно віднести встановлення опіки або піклування з подальшим усиновленням. Його зміст полягає в тому, що кандидати в усиновлювачі, які встановили контакт із дитиною та розпочали передбачену законом процедуру усиновлення, можуть прийняти її у свою сім'ю до моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду. Метою такого нововведення є створення сприятливих умов для поступової адаптації дитини до майбутніх батьків, формування між ними емоційного зв'язку та скорочення періоду перебування дитини в інституційному закладі.

Поряд із сімейними формами виховання в законодавстві та практиці застосовуються умови, наближені до сімейних. Вони можуть передбачати проживання невеликої кількості дітей разом із постійними вихователями, індивідуалізацію догляду, ведення спільного побуту та створення психологічно комфортного середовища. Проте сама наявність побутових умов, подібних до сімейних, не перетворює відповідний заклад або соціальну послугу на юридичну форму сімейного влаштування. Визначальною ознакою сімейної форми є не лише спільне проживання, а й наявність законодавчо врегульованих прав та обов'язків осіб, які прийняли дитину на виховання, персональна відповідальність за неї та сталість міжособистісних відносин.

Юридичні форми сімейного влаштування слід відмежовувати від організаційних і цифрових механізмів захисту дітей. Електронні послуги у застосунку «Дія» дають змогу подати документи, записатися на консультацію або розпочати процедуру отримання статусу кандидата в усиновлювачі. Водночас цифровізація не змінює правових підстав усиновлення та не скасовує перевірки кандидатів, встановлення контакту з дитиною, врахування її думки і прийняття судового рішення.

Чат-бот «Дитина не сама», онлайн-інструмент «Прояви турботу» та Координаційний штаб також не є самостійними формами сімейного влаштування. Вони забезпечують виявлення дітей без супроводу, пошук тимчасового прихистку, обмін інформацією між органами влади та координацію евакуації й захисту дітей. Отже, ці інструменти мають організаційний та інформаційний характер і самі по собі не породжують правових наслідків усиновлення, опіки, піклування, патронату чи інших сімейних форм виховання.

Отже, система механізмів сімейного влаштування дітей має багаторівневий характер. До її складу входить постійна форма влаштування – усиновлення; сімейні форми виховання – опіка та піклування, прийомна сім'я і дитячий будинок сімейного типу; тимчасові механізми – патронат, тимчасове влаштування, опіка чи піклування з подальшим усиновленням; умови, наближені до сімейних, а також організаційні та цифрові інструменти, які забезпечують функціонування всієї системи. Чітке розмежування цих категорій має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє правильно визначити правовий статус дитини, обсяг повноважень осіб, які здійснюють її виховання, та юридичні наслідки застосування кожного конкретного механізму.

2 Особливості сімейного влаштування дітей в умовах воєнного стану

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно вплинула на функціонування національної системи захисту дітей та зумовила виникнення нових проблем у сфері їх сімейного влаштування. Загибель, поранення, полон і зникнення безвісти батьків, тимчасова окупація окремих територій, масова евакуація населення та вимушене роз'єднання сімей призвели до збільшення кількості дітей, які фактично залишилися без належного батьківського піклування. Водночас фактична відсутність батьків не завжди означає виникнення передбачених законодавством підстав для надання дитині статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Ця обставина визначає особливу складність прийняття рішень щодо подальшого влаштування дітей у період воєнного стану[100].

Однією з основних проблем є документальне підтвердження загибелі, зникнення безвісти, перебування в полоні або неможливості виконання батьками своїх обов'язків. Знищення документів, припинення роботи державних установ, відсутність доступу до реєстрів та інформації з тимчасово окупованих територій ускладнюють встановлення походження і правового статусу дитини. Тому уповноважені органи повинні забезпечити їй невідкладний догляд та одночасно перевірити обставини втрати батьківського піклування, оскільки

[100] Мирза С. С. Окремі питання усиновлення та тимчасового влаштування дітей у період воєнного стану. *Особливості регулювання приватно-правових відносин в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 188.

відсутність офіційних документів не дозволяє автоматично визнати дитину такою, що може бути усиновлена.

Отже, дитина, яка перебуває без супроводу дорослих, була евакуйована в межах України чи за кордон або тимчасово втратила зв'язок із батьками, не повинна автоматично визнаватися дитиною-сиротою. Її батьки можуть перебувати у лікувальному закладі, полоні, на тимчасово окупованій території, в районі активних бойових дій або вважатися зниклими безвісти. Вони також можуть бути живими, однак тимчасово не мати фізичної можливості забрати дитину чи належним чином представляти її інтереси. У зв'язку із цим першочерговим завданням держави має бути не прискорене надання дитині статусу, необхідного для усиновлення, а встановлення її походження, розшук батьків і близьких родичів та з'ясування можливості возз'єднання сім'ї[101].

Пошук родичів є однією з обов'язкових складових захисту дитини, яка залишилася без батьківського піклування. Перед прийняттям рішення про постійне влаштування необхідно встановити, чи має дитина близьких родичів або інших осіб, з якими вона має сталі сімейні зв'язки. Передача дитини родичам за умови їхньої спроможності належним чином піклуватися про неї сприяє збереженню сімейної ідентичності, звичного соціального середовища та сталих емоційних зв'язків. Такий підхід відповідає стратегічному напряму державної політики, згідно з яким альтернативне влаштування повинно сприяти поверненню дитини до її сім'ї, а якщо це неможливо – забезпеченню стабільного виховання в іншому сімейному середовищі[102].

Особливе значення має збереження єдності братів і сестер, ризик роз'єднання яких істотно зростає під час евакуації та переміщення. За загальним правилом рідні брати і сестри не повинні бути роз'єднані під час усиновлення та влаштування до сімейних форм виховання. Відповідно до статті 210 Сімейного кодексу України їх роздільне усиновлення допускається лише за наявності істотних обставин, на підставі рішення суду та за згодою органу опіки і піклування[103]. Тому встановлення наявності й місцезнаходження братів і сестер має передувати прийняттю остаточного рішення щодо дитини.

---

[101] Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-p#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[102] Там само.

[103] Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради* України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

Складність встановлення правового статусу дитини пояснює, чому процедура усиновлення в умовах воєнного стану не може бути необґрунтовано спрощена. Органи опіки та піклування повинні перевірити документи дитини, з'ясувати обставини відсутності батьківського піклування, встановити наявність близьких родичів, перевірити, чи може дитина бути усиновленою, а також визначити, чи має вона братів або сестер. Необхідно також забезпечити знайомство дитини з кандидатами в усиновлювачі, врахувати її думку відповідно до віку та рівня розвитку, перевірити умови проживання кандидатів і підготувати обґрунтований висновок про доцільність усиновлення[104].

Після початку повномасштабного вторгнення проведення окремих процедур усиновлення було істотно ускладнено та фактично обмежено внаслідок бойових дій, переміщення дітей, втрати документів і порушення роботи відповідних органів. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 576 були запроваджені спеціальні правила провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану[105]. Зокрема, було врегульовано влаштування дітей, евакуйованих у межах України та за кордон, до прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, а також передання таких дітей під опіку або піклування кандидатів в усиновлювачі.

Окремі обмеження зберігаються у сфері міждержавного усиновлення. На початку повномасштабної війни поширення в соціальних мережах повідомлень про нібито можливість швидкого або спрощеного усиновлення українських дітей іноземцями створило істотні ризики порушення їхніх прав. Міністерство соціальної політики наголошувало, що евакуація дитини за межі України не створює правових підстав для її усиновлення за законодавством держави тимчасового перебування. У стратегічних документах також зазначається, що під час воєнного стану усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які перебувають за кордоном, загалом не здійснюється[106].

[104] Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2022 № 618. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[105] Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 576. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[106] Там само.

Водночас законодавство передбачає окремі винятки. Під час воєнного стану іноземці можуть усиновити українську дитину, зокрема якщо усиновлювач є її родичем або якщо дитина є братом чи сестрою дитини, раніше усиновленої цією сім'єю. У 2024 році з 1270 усиновлених дітей лише двоє були усиновлені іноземцями, тоді як 1268 дітей прийняли у свої сім'ї громадяни України. Для порівняння, у 2023 році було усиновлено 927 дітей, з яких 926 – українськими родинами. Таким чином, після суттєвого зниження показників у перші роки повномасштабної війни у 2024 році спостерігалося їх помітне зростання, хоча структурні проблеми усиновлення залишилися невирішеними[107].

Однією з таких проблем є невідповідність між очікуваннями кандидатів в усиновлювачі та віковою структурою дітей, які перебувають на обліку. За офіційними даними, близько 70 відсотків дітей, які можуть бути усиновлені, мають вік понад десять років. Водночас лише незначна частина кандидатів готова прийняти до сім'ї дитину старшого віку. У 2024 році серед усиновлених дітей лише 140 були віком від 11 до 17 років, що становило близько 11 відсотків від загальної кількості. Крім того, значна частина дітей має братів і сестер, а тому потребує одночасного влаштування групою. Ці обставини свідчать, що збільшення загальної кількості усиновлень саме по собі не вирішує проблеми забезпечення сім'єю дітей старшого віку, дітей з інвалідністю та великих родинних груп[108].

Важливою законодавчою новацією стало передання дитини під опіку або піклування кандидатів в усиновлювачі до набрання законної сили рішенням суду. Такий механізм скорочує час перебування дитини у закладі та сприяє її адаптації до майбутньої сім'ї, але не породжує правових наслідків усиновлення і застосовується лише після перевірки статусу дитини та кандидатів.

В умовах війни держава також запровадила низку організаційних та цифрових інструментів, зокрема чат-бот «Дитина не сама», онлайн-сервіс «Прояви турботу» та Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Вони сприяють виявленню дітей без супроводу, пошуку зниклих дітей, залученню громадян до тимчасового прихистку, координації евакуації та контролю за перебуванням дітей у межах України й за кордоном. Проте такі інструменти не є самостійними формами сімейного влаштування і не породжують

[107] У 2024-му українці усиновили найбільше дітей за останні п'ять років. *Міністерство соціальної політики* України. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/u-2024-mu-ukrayintsi-usynovyly-naybilshe-ditey-za-ostanni-p%27yat-rokiv (дата звернення: 20.05.2026).

[108] Там само.

правових наслідків усиновлення. Їхнє призначення полягає в оперативному реагуванні, інформаційній взаємодії та підготовці подальшого юридично обґрунтованого рішення щодо дитини[109].

Таким чином, сімейне влаштування дітей в умовах воєнного стану потребує балансу між оперативністю реагування та дотриманням правових гарантій. Дитині без супроводу насамперед необхідно забезпечити безпечне тимчасове влаштування, встановлення особи, розшук батьків і родичів та збереження зв'язків із братами й сестрами. Оперативність не повинна досягатися шляхом необґрунтованого спрощення усиновлення, оскільки перевірка походження і статусу дитини запобігає незаконному переміщенню, торгівлі дітьми та безповоротному розриву сімейних зв'язків. Тому пріоритетними напрямами є міжвідомча взаємодія, цифровізація обміну інформацією, відновлення документів і розвиток безпечних тимчасових сімейних механізмів.

3 Новітні механізми захисту та сімейного влаштування дітей

Поряд із традиційними формами сімейного влаштування сучасне законодавство розвиває перехідні правові конструкції, соціальні послуги, наставництво та цифрові інструменти захисту дітей. Їх запровадження спрямоване на забезпечення права дитини на виховання у сімейному або максимально наближеному до сімейного середовищі, а також на підвищення ефективності діяльності органів, відповідальних за її захист.

Однією з важливих новел є встановлення над дитиною опіки або піклування з подальшим усиновленням. Цей механізм має перехідний характер, оскільки застосовується між встановленням контакту кандидатів в усиновлювачі з дитиною та виникненням правових наслідків усиновлення. Рішення про встановлення опіки або піклування з подальшим усиновленням приймається уповноваженим органом протягом десяти робочих днів із дня подання заяви та діє до набрання законної сили рішенням суду про усиновлення дитини[110].

[109] Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-р#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[110] Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо питань усиновлення та захисту прав дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2025 № 528. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2025-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

Зазначений механізм дає змогу скоротити період перебування дитини у закладі, забезпечити її адаптацію до майбутньої сім'ї та сприяти формуванню емоційного зв'язку з кандидатами в усиновлювачі. Водночас така опіка або піклування не може ототожнюватися із завершеним усиновленням, оскільки до набрання законної сили рішенням суду кандидати не набувають статусу усиновлювачів. Отже, ця конструкція поєднує інтерес дитини у швидкому переході до сімейного середовища з необхідністю судового контролю та перевірки правових підстав усиновлення.

На нашу думку, опіка або піклування з подальшим усиновленням має подвійну правову природу. З одного боку, вона виконує адаптаційну функцію, створюючи умови для поступового входження дитини до нової сім'ї. З іншого – має запобіжне значення, оскільки дає органам опіки та піклування можливість оцінити взаємовідносини між дитиною і кандидатами, умови її проживання та здатність майбутніх батьків забезпечити її найкращі інтереси. Тому такий механізм слід розглядати не як спрощений порядок усиновлення, а як додаткову гарантію належної підготовки дитини та кандидатів до виникнення постійних сімейних правовідносин.

Важливим напрямом удосконалення системи захисту дітей є розвиток патронату. Патронат над дитиною становить професійну соціальну послугу, що передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя у період подолання нею та її батьками складних життєвих обставин. Законодавство регламентує порядок відбору і підготовки патронатних вихователів, влаштування дитини, взаємодії з її батьками та здійснення соціального супроводу[111]. У 2024 році нормативне регулювання цієї послуги було оновлено з метою розширення її доступності та вдосконалення організації патронату[112].

Основне призначення патронату полягає у запобіганні екстреному направленню дитини до інституційного закладу. Патронатний вихователь забезпечує їй тимчасовий догляд, безпечне сімейне середовище та психологічну підтримку, тоді як соціальні служби працюють із батьками над подоланням сімейної кризи. Оскільки патронатний вихователь не набуває статусу батька або матері, ця послуга не замінює усиновлення чи інших постійних форм влаштування, а спрямована на повернення дитини до біологічної сім'ї або підготовку рішення щодо її подальшої долі.

[111] Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 893. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[112] Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2024 № 633. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/633-2024-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

Новим напрямом державної політики стало запровадження у 2025 році експериментального проєкту з надання послуги «Сімейна домівка». Його метою є забезпечення догляду та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах, наближених до сімейних. Порядок реалізації експериментального проєкту затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2025 року № 1285[113].

«Сімейна домівка» передбачає догляд за невеликою групою дітей в умовах спільного побуту та індивідуальної уваги й орієнтована насамперед на дітей старшого віку, групи братів і сестер та дітей з інвалідністю, яких тривалий час не вдається влаштувати до постійної сім'ї. Водночас ця послуга не є самостійною сімейно-правовою формою, а становить альтернативу інституційному догляду та не скасовує обов'язку держави продовжувати пошук сім'ї для дитини[114].

Самостійне місце серед механізмів підтримки дітей посідає наставництво. Його метою є надання дитині або молодій особі індивідуальної допомоги у розвитку здібностей, професійному самовизначенні, засвоєнні соціальних навичок та підготовці до самостійного життя. Законодавче регулювання наставництва передбачає формування сталих особистих взаємовідносин між наставником і дитиною, заснованих на добровільності, довірі, врахуванні думки дитини та забезпеченні її найкращих інтересів[115].

Наставництво не є формою сімейного влаштування і не надає наставнику повноважень законного представника. Його значення полягає у створенні сталого емоційного контакту, підтримці соціалізації, професійного самовизначення та підготовки підлітків і молоді до самостійного життя.

Окремим напрямом модернізації системи захисту дітей є цифровізація процедур усиновлення та інших форм сімейного влаштування. До цифрових механізмів належать електронні послуги на порталі «Дія», інформаційні системи обліку дітей і кандидатів, чат-бот «Дитина не сама», дистанційні консультації, електронний обмін документами та взаємодія між уповноваженими органами. Постановою Кабінету Міністрів України

[113] Деякі питання реалізації експериментального проєкту із забезпечення догляду і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах, наближених до сімейних, на засадах співфінансування з державного бюджету та місцевих бюджетів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1285. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2025-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

[114] Там само.

[115] Про наставництво : Закон України від 18.12.2025 № 4744-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

від 31 травня 2022 року № 636 передбачено цифровізацію процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання та вдосконалення взаємодії Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти» з державними реєстрами й порталом «Дія»[116].

Єдина інформаційно-аналітична система «Діти» забезпечує облік дітей, які залишилися без батьківського піклування, та потенційних кандидатів для їх сімейного влаштування. Чат-бот «Дитина не сама» дає можливість повідомити про дитину без нагляду, заявити про її зникнення або запропонувати тимчасовий прихисток. Водночас такі звернення лише ініціюють перевірку компетентними органами та не створюють юридичних підстав для усиновлення, опіки або передання дитини до прийомної сім'ї.

Таким чином, цифровізація не змінює матеріально-правових підстав усиновлення та не повинна розглядатися як спосіб їх спрощення. Електронні сервіси не скасовують необхідності встановлення правового статусу дитини, пошуку її батьків і родичів, перевірки кандидатів, особистого знайомства з дитиною, врахування її думки та прийняття рішення судом. Їхнє призначення полягає у скороченні адміністративних строків, підвищенні доступності консультацій, забезпеченні повноти обліку та прискоренні обміну інформацією між уповноваженими суб'єктами.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави констатувати, що сучасна система сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні перебуває на етапі системної трансформації. Її визначальним напрямом є поступова відмова від інституційної моделі утримання дітей та формування комплексної системи, орієнтованої на виховання дитини у біологічній сім'ї, а за неможливості цього – в іншому сімейному або максимально наближеному до сімейного середовищі. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини та передбачає, що влаштування до закладу має застосовуватися лише як винятковий і тимчасовий захід.

Пріоритетним напрямом розвитку національної системи залишається усиновлення дітей громадянами України. Національне усиновлення

[116] Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 № 636. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).

забезпечує збереження мовної, культурної та соціальної ідентичності дитини, сприяє її вихованню у звичному суспільному середовищі та спрощує здійснення подальшого нагляду за дотриманням її прав. Водночас пріоритет національного усиновлення не повинен зводитися виключно до збільшення кількісних показників. Необхідно насамперед забезпечити якісний добір і підготовку кандидатів, об'єктивну оцінку їхньої здатності задовольняти потреби конкретної дитини, належний супровід сім'ї після усиновлення та збереження єдності братів і сестер.

Розширення сімейних форм виховання та розвиток патронату створюють можливості для індивідуального вибору механізму захисту з урахуванням статусу, віку, стану здоров'я, родинних зв'язків та потреб дитини. Патронат виконує превентивну функцію, запобігаючи направленню дитини до закладу та створюючи умови для подолання кризи в біологічній сім'ї.

Загальна спрямованість законодавчих змін засвідчує перехід від інституційного догляду до сімейного або наближеного до сімейного середовища. Такі моделі, як «Сімейна домівка», можуть бути альтернативою великим закладам для дітей, яких складно влаштувати до сім'ї, однак не повинні підміняти пошук постійного сімейного середовища.

Важливою складовою модернізації системи є цифровізація процедур усиновлення та інших форм сімейного влаштування. Електронні сервіси, інформаційні системи обліку дітей і кандидатів, дистанційні консультації, цифровий обмін документами та інструменти оперативного повідомлення про дітей без супроводу сприяють підвищенню доступності послуг, скороченню адміністративних строків і поліпшенню обміну інформацією між уповноваженими органами. Разом із тим, цифровізація повинна стосуватися передусім організаційних і технічних етапів процедур та не може підміняти встановлені законом матеріально-правові підстави усиновлення, перевірку правового статусу дитини, пошук її батьків і родичів або судовий контроль.

Ефективність сімейного влаштування значною мірою залежить від належної міжвідомчої взаємодії. Служби у справах дітей, органи опіки та піклування, органи соціального захисту, заклади освіти й охорони здоров'я, правоохоронні органи, суди та інші уповноважені суб'єкти повинні діяти на основі узгоджених алгоритмів, оперативно обмінюватися достовірною інформацією та забезпечувати безперервність захисту дитини. Особливе значення така координація має в умовах воєнного стану, евакуації дітей, втрати документів, перебування сімей на тимчасово окупованих територіях або роз'єднання братів і сестер.

Отже, подальше вдосконалення системи сімейного влаштування дітей має здійснюватися не шляхом механічного розширення переліку форм і процедур, а через формування послідовної дитиноцентричної політики. Її основними складовими повинні стати пріоритет національного усиновлення, розвиток сімейних форм виховання та патронату, завершення деінституціалізації, обґрунтоване застосування моделей догляду, наближених до сімейних, цифровізація організаційних процедур, посилення міжвідомчої координації та реальне врахування думки й найкращих інтересів кожної дитини. Саме поєднання цих напрямів дасть змогу перейти від формального влаштування дитини до забезпечення її права на стабільне, безпечне та сприятливе для розвитку сімейне середовище.

Анотація

У розділі монографії здійснено комплексне дослідження сучасної системи сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні з урахуванням новітніх законодавчих змін і викликів, спричинених воєнним станом. Розкрито поняття та систему механізмів сімейного влаштування, визначено їх правову природу, класифікацію та особливості застосування. Проаналізовано усиновлення, опіку і піклування, прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, патронат над дитиною та інші форми сімейного виховання, а також обґрунтовано необхідність їх чіткого відмежування від організаційних і цифрових механізмів захисту дітей. Особливу увагу приділено реалізації принципу найкращих інтересів дитини як визначального критерію прийняття рішень щодо її сімейного влаштування відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства. Досліджено особливості здійснення процедур сімейного влаштування в умовах воєнного стану, встановлено основні проблеми визначення правового статусу дітей, пошуку їхніх батьків і родичів, забезпечення збереження сімейних зв'язків та недопущення необґрунтованого спрощення процедур усиновлення. Значну увагу приділено аналізу новітніх механізмів захисту дітей, зокрема опіці чи піклуванню з подальшим усиновленням, розвитку патронату, наставництва, моделі «Сімейна домівка», а також цифровізації процедур сімейного влаштування. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення законодавства та практики його застосування шляхом розвитку сімейних форм виховання, посилення міжвідомчої взаємодії, цифрової трансформації відповідних процедур і забезпечення безумовного пріоритету найкращих інтересів дитини.

Література

1. Белікова А. Принцип «найкращих інтересів дитини» у практиці Верховного Суду крізь призму рішень ЄСПЛ щодо України. *New Ukrainian Law*. 2025. № 1. С. 145–150. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.18
2. Бевз Г. М. Соціально-психологічні чинники виникнення та розвитку прийомного батьківства : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2002. 21 с.
3. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 893. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
4. Деякі питання реалізації експериментального проєкту із забезпечення догляду і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах, наближених до сімейних, на засадах співфінансування з державного бюджету та місцевих бюджетів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1285. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2025-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 20.05.2026).
6. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.05.2026).
7. Лозова Г. О. Законодавче визначення сім'ї та шлюбу. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 119–122.
8. Меркун А. А., Болдирева В. М. Реформування законодавства про усиновлення в Україні у контексті воєнних реалій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 140–143. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.22
9. Мирза С. С. Окремі питання усиновлення та тимчасового влаштування дітей у період воєнного стану. *Особливості регулювання приватно-правових відносин в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 186–190.
10. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2022 № 618. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
11. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 № 636. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
12. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час

воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 576. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
13. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2024 № 633. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/633-2024-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
14. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо питань усиновлення та захисту прав дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2025 № 528. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2025-п#Text (дата звернення: 20.05.2026).
15. Про наставництво : Закон України від 18.12.2025 № 4744-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).
16. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14 (дата звернення: 20.05.2026).
17. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-р#Text (дата звернення: 20.05.2026).
18. Свіжа О. О. Дитячий будинок сімейного типу в системі видів улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. *Форум права*. 2011. № 1. С. 864–872.
19. Сівчук А. А. Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини: міжнародно-правові засади, національне регулювання та судова практика. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 22. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19967149
20. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2004. 464 с.
21. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).
22. Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України: дис. … д-ра філософії : 081 Право / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2025. 267 с.
23. У 2024-му українці усиновили найбільше дітей за останні п’ять років. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/u-2024-mu-ukrayintsi-usynovyly-naybilshe-ditey-za-ostanni-p%27yat-rokiv (дата звернення: 20.05.2026).
24. Фатах А. А. Особливості та порядок здійснення патронату над дитиною. Collection of Scientific Papers “SCIENTIA”. Sydney, 2022. С. 90–92.
25. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.05.2026).